

ترجمه شیمی باید بوی اسید بدهد!

گپ وگفتی با مجید عمیق، مترجم پیشکسوت

نشود، کتاب را زود برمی‌گردانم.» به همین دلیل گاهی کتاب‌هایی هم می‌خواندم که مناسب گروه سنی من نبود.»

نخستین کوشش‌ها برای نوشتن

کلاس هشتم که بود، از کتاب‌هایی مثل «بینوایان»، «کلبه عمو تم» و... اقتباس می‌کرد و قصه‌های مختلف و داستان‌های پلیسی، ترسناک و عاطفی از خود می‌یافت و آن‌ها را در دفترچه ۲۰ برگی می‌نوشت و به بچه‌های کلاس می‌داد تا بخوانند و روز بعد برگردانند.

ورود به کانون پرورش فکری

در سال ۱۳۶۰ به دلیل علاقه‌ای که به کار ترجمه داشت، وارد کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شد و به مدت ۳۳ سال در این مرکز کارشناس مسئول حوزه علوم و فنون و داستان و مترجم بود و حاصل کارش علاوه بر همکاری با نشریات کودک و نوجوان، ترجمه ۲۰ عنوان رمان، ترجمه ۱۰۰ قطعه شعر و ۱۵۰ عنوان داستان کوتاه در حوزه بزرگسال و کودک و نوجوان و ترجمه ۷۰ عنوان مجموعه علمی است. در این باره می‌گوید: «من ۷۰ عنوان مجموعه علمی و ۱۰ عنوان دایرة المعارف نیز در حوزه علوم و فنون ترجمه کرده‌ام که هیچ‌یک را فله‌ای انتخاب نکرده‌ام بلکه با وسواس و با توجه به خلأهای موجود به سراغ این کتاب‌ها می‌رفتم و نسخه‌های اصلی را از خارج کشور تهیه می‌کردم. در سال ۶۴ کتاب «آزمایش‌های ساده فیزیک» را تألیف کردم که انتشارات مدرسه آن را منتشر کرد. ۵ کتاب داستان هم در حوزه علوم تألیف کرده‌ام.»

اشاره

مجید عمیق نویسنده و مترجمی تواناست که با بیش از ۳۵ سال فعالیت در این زمینه، کوله‌باری از تجربه دارد. او عاشق ادبیات کودک و نوجوان است. سال ۵۲ در رشته طبیعی (علوم تجربی فعلی) فارغ‌التحصیل و وارد دانشگاه می‌شود. علاقه زیادی به رشته پزشکی داشته، اما به دلیل پس و پیش زدن اولویت‌ها، در رشته ادبیات انگلیسی قبول شده است. می‌گوید: «امکانات اقتصادی خانواده‌ام اجازه نمی‌داد که دوباره در کنکور پزشکی شرکت کنم، اما این توفیق اجباری زمینه را برای رشد فرهنگ و دانش در من فراهم کرد که حاصل آن تألیف و ترجمه ده‌ها عنوان کتاب مفید و ارزشمند بوده است.»

این گزارش طولانی حاصل حدود دو ساعت گفت‌وگوی ما با این نویسنده و مترجم است. امیدواریم خواندن آن برایتان جذاب نباشد.

کوچیدن به سرزمین اجدادی و آشنایی با کتاب

مجید عمیق متولد تبریز است اما در دو سالگی با خانواده به شهر آبا و اجدادی خود، ارومیه، کوچیده است. خودش می‌گوید: «سال‌های ۴۷ تا ۴۹ که در دبستان درس می‌خواندم، روزی دو ریال پول تو جیبی می‌گرفتم که یک ریال آن را کلوچه و بامیه می‌خریدم و یک ریال بقیه را از بقالی محل کتاب کرایه می‌کردم و در کنار کتاب‌های درسی، این کتاب‌ها را هم می‌خواندم. کرایه کتاب شنبی ۱۰ شاهی بود؛ یعنی اگر دو شب کتاب را نگه می‌داشتیم باید یک ریال کرایه می‌دادم. تازه، کتاب‌ها را خود صاحب مغازه می‌داد و من خودم انتخاب نمی‌کردم؛ و برای اینکه کرایه بیش‌تر از یک ریال

بره‌ها را از غار خارج می‌کند و بعد خودش را نجات می‌دهد.»

بازی‌های کامپیوتری به عواطف انسانی آسیب می‌زند

عمیق معتقد است نوجوان مثل چوب تر قابل انعطاف است؛ گیم‌ها و بازی‌های کامپیوتری پرخاشگری را ترویج می‌کنند و این رفتارها تبدیل به شخصیت ثانوی می‌شود. به نظر عمیق در سراسر دنیا کارهای ارزشی زیادی در حوزه کودک و نوجوان چاپ می‌شود، پس اگر یک نهاد دولتی به یک نفر نخبه و آشنای با این حوزه در خارج، بگوید ۱۰ کار فاخر برایش بیاورد و این‌ها تولید شود آثار سخیف در حاشیه قرار می‌گیرند. داستان‌هایی که مبارزه و عاطفه و انسانیت در آن‌ها نیست سخیف است. بنابراین باید امید و خوبی در رمان‌ها باشد تا با خواندن آن‌ها شخصیت نوجوان کم کم قوی شود.»

وقتی سوژه‌های ما دست
غربی‌ها می‌افتد، غوغا
می‌کنند. آن‌ها داستان
«فیل در تاریکی» مولوی
را با عنوان «هفت موش
نایینا» به یک رمان عالی
برای گروه سنی کودک
تبدیل کرده‌اند

خواندن ده هزار رمان به فارسی و سه هزار رمان به انگلیسی

وی خاطر نشان می‌کند: «در طول ۳۵ سال داوری کتاب در جشنواره‌های مختلف، ده هزار رمان ترجمه را که برای کارشناسی به من ارجاع شده خوانده‌ام و حدود ۳۰۰۰ رمان را هم به زبان انگلیسی، خوانده‌ام و به این نکته رسیدم که از سال ۱۹۵۰ میلادی به این طرف، در رمان‌های خارجی ویژه نوجوانان، به تدریج نقش خانواده و پدر و مادر و بستگان دیگر مانند

مادر بزرگ و پدر بزرگ، عمه، خاله، عمو و دایی کم‌رنگ و گاه به کلی حذف شده‌اند! گویی شخصیت‌های رمان‌ها زیر بته عمل آمده‌اند. در رمان‌های خارجی بیش از هر چیز حادثه و پرخاشگری وجود دارد ولی استحکامات درون خانواده وجود ندارد. متأسفانه برخی ناشران ایرانی هم رمان‌های ترجمه‌ای سخیف را با توجیهات گوناگون به خورد نوجوانان می‌دهند. در حالی که بسیاری از رمان‌های خارجی مرتبط با فضا و جغرافیای همان کشورها هستند و برای نوجوانان آن کشورها نوشته شده‌اند و گاه فقط کارکرد سرگرم‌کنندگی برای آن‌ها دارند و اثری هنری تلقی نمی‌شوند.

ترجمه رمان‌های ۴۰۰ صفحه‌ای

عمیق از راحت طلبی مترجمان امروز گله دارد: «امروز، مترجمان راحت‌طلب شده‌اند و کتاب‌های کم‌حجم را بدون نیازسنجی ترجمه می‌کنند. دیده‌اید که در مهمانی‌ها معمولاً دست به‌سوی نارنگی و موز دراز می‌شود اما سیب به‌رغم خواص و فایده‌های زیادی که دارد مظلوم واقع می‌شود؟ برخی مترجمان هم به دنبال کارهای راحت‌الحلقوم هستند.»

او می‌افزاید: «من امتحان خودم را با ترجمه کتاب‌های قطور و حجیم پس داده‌ام و اگر گاهی کتابی کم حجم انتخاب کرده‌ام حکمتی داشته است. من در سال ۶۷، اولین کتاب جنگ را به نام «جنگ پتروس» ترجمه کردم که رمانی ۴۰۰ صفحه‌ای بود. اتفاقاً نحوه پرداخت نویسنده به جنگ، قوی بود و هنوز می‌تواند

وسواس در کار و درو کردن جوایز حوزه کتاب

تلاش‌های مستمر عمیق موجب شده تاکنون آثارش ۱۵ بار برگزیده کتاب فصل وزارت ارشاد شود و در جشنواره سلام بچه‌ها، جشنواره کتاب کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و کتاب سال جمهوری اسلامی به‌عنوان نویسنده برگزیده نوجوانان معرفی شود و جوایزی دریافت کند. برای مثال، آخرین کتاب وی با عنوان «دانش‌نامه تاریخ تمدن جهان اسلام» کتاب سال شد. وی با مجلات مختلف مانند کیهان بچه‌ها، سروش، رشد، سلام بچه‌ها و... همکاری کرده و آخرین کارهایش مجموعه‌ای ۶ جلدی است با عنوان «جهان در تسخیر انرژی» که سال گذشته منتشر شد. او همچنین «فرهنگ‌نامه تصویری فضا» برای کودکان، و «دانش‌نامه مأموریت‌های فضایی» و ۵۰ عنوان کتاب دیگر را برای انتشارات مدرسه ترجمه کرده است. «فرهنگ‌نامه تصویری حیوانات» را هم در سال ۹۴ به زیر چاپ برد و مجموعه‌هایی را در دست چاپ دارد.

ناشران مانند گیت فرودگاه‌اند

عمیق با تأکید بر نقش و اهمیت ناشران، به‌عنوان عامل مهم در انتشار کتاب‌های خوب، تصریح کرد: ناشر مانند گیت پرواز فرودگاه است؛ شرایط پرواز در فرودگاه تابع قوانین بین‌المللی است و طبق این قوانین، ده دقیقه قبل از پرواز بار تحویل نمی‌گیرند و اگر پرواز لغو شود، یا مسافر به پرواز نرسد، بار هم به‌طور خودکار به مسافر برگشت داده می‌شود. به‌نظر این نویسنده و داور جشنواره‌های مختلف، ناشر خوب کسی است که کتاب علمی را به ویراستار علمی بسپارد و کتاب هنری را به ویراستار هنری بدهد تا کتاب غلط منتشر نشود. همچنین همان‌طور که یک مهندس برای ساخت یک بنا ابتدا فونداسیون و زیرساخت را اجرا می‌کند و محل نصب پنجره، انباری، سرویس‌ها و... را در نقشه به‌طور دقیق جانمایی می‌کند، مؤلفان هم باید سعی کنند کتاب خود را مهندسی کنند، یعنی اول خلأها را بشناسند و سپس آثار ارزشمند و آبرومندی را برای مخاطبان به‌ویژه کودک و نوجوان انتخاب و تولید کنند. ضمن اینکه ناشران هم نباید سوار بر موج‌های تبلیغاتی شوند.

کوشش برای خلق کتاب‌های جهان شمول با رنگ فرهنگی

وی با اشاره به ترجمه ۲۰ عنوان رمان خاطر نشان می‌کند: «من سعی کرده‌ام این کتاب‌ها جهان شمول باشند، و در عین حال جنبه‌های فرهنگی و ارزشی آن را در نظر گرفتم تا وقتی جوان ایرانی یک کتاب حادثه‌ای و کار غربی را می‌خواند فکر کند این اتفاق در ایران رخ داده و با آن هم‌زادپنداری کند.»

این مترجم و مؤلف پرکار و پرتلاش می‌گوید: «من با رمان‌ها زندگی کرده‌ام. ۲۰ سال پیش رمانی نوشتم درباره یک شبان کوچک که وقتی وارد غار می‌شود، غار ریزش می‌کند و او چند روز با گوسفندان در غار گرفتار می‌شود. این چوپان در این مدت یک چرخ آبی درست می‌کند و با این شرایط زندگی می‌کند تا بالاخره راه نجاتی پیدا می‌شود. وقتی مردم به کمک او می‌آیند، شبان اول

الهام‌بخش نویسندگان دفاع‌مقدس باشد. ما بهترین سوژه‌های دفاع مقدس را داریم اما آن‌ها را خوب پردازش نمی‌کنیم.»
عمیق به خاطر می‌آورد که کتاب‌های «آن سوی جنگل خیزران» از ژاپن، «جنگ پتروس» از یونان و «اسلحه سرتی» از آمریکا، بهترین کتاب‌هایی هستند که او در حوزه جنگ ترجمه کرده است. و می‌گوید: «ما سوژه‌های جنگی خوب زیاد داریم اما در پردازش آن‌ها و پرداختن شکل رمانی کتاب‌ها ضعیف هستیم. در حالی که سه کتاب فوق به‌گونه‌ای پرداخته شده که خواننده هنگام خواندن آن‌ها غرق در کتاب می‌شود. ما بهترین سوژه‌های ارزشی را داریم اما مثل برنج درجه یک شمال که خوب دم نکشیده باشد و ته‌دیگ شود سوژه را خراب می‌کنیم.»

قدر داشته‌هایمان را نمی‌دانیم

عمیق با اظهار تأسف از این‌که ما در موضوعات جذاب بسیاری داریم اما در بازآفرینی آن‌ها مشکل داریم می‌گوید: «لان غرب از لحاظ سوژه تپی و فقیر شده است اما در تصویر، صفحه‌آرایی، طراحی جلد و توزیع، حرف اول را می‌زند. اگر سوژه‌های ما دست آن‌ها باشد غوغا می‌کنند. آن‌ها داستان «فیل در تاریکی» مولوی را با عنوان «هفت موش نابینا» به بهترین رمان برای گروه سنی کودک تبدیل کرده‌اند.»

مترجمان جوان با آگاهی سرراغ کتاب بروند

عمیق با توجه به شناختی که در حوزه کتاب پیدا کرده است، به نویسندگانی که تازه پا در این عرصه گذاشته‌اند، می‌گوید: «روسیه در حوزه ادبیات کودک و نوجوان ضعیف است اما در حوزه بزرگ‌سال قوی است. اما آمریکای لاتین ادبیات کودک غنی دارد. کشورهای هند، ژاپن و چین در حوزه فولکلور و ادبیات ارزشی و پندآموز قوی هستند و از نظر عاطفی و اخلاقی به ما نزدیک‌ترند. به‌طور کلی کشورهایی که حوادث بیشتری را در طول تاریخ تجربه کرده‌اند ادبیات قوی و غنی دارند، اما در حوزه علوم و فنون اروپا و آمریکا کتاب‌های خوبی تولید می‌کنند در حالی که ادبیات آمریکا ضعیف است. در مقابل، حوزه کودک و نوجوان و ادبیات ژاپن قوی و خیلی اخلاقی‌تر است. کشور ما هم در حوزه ترجمه به‌دلیل استفاده از کتاب‌های کشورهای آمریکا و اروپا در زمینه‌های ادبیات رشد چندانی نداشته است.»

متأسفانه برخی ناشران ایرانی، رمان‌های ترجمه‌ای سخیف را با توجیهات گوناگون به خورد نوجوانان کشورمان می‌دهند. در حالی که بسیاری از رمان‌های خارجی مرتبط با فضا و جغرافیای همان کشورها هستند

قوت و فن‌های انتخاب کتاب برای ترجمه

این مترجم کارکشته و پیش‌کسوت برای انتخاب کتاب چندین فاکتور را مورد تأکید قرار می‌دهد و تصریح می‌کند: «من برای انتخاب کتاب، ابتدا براساس نیاز مخاطب و خلأهای موجود موضوعی را انتخاب می‌کنم.»

او وقتی به سراغ کتابی می‌رود و تورقی می‌کند، یادداشت پشت جلد کتاب را هم مطالعه می‌کند و درست مثل تاجری که وقتی بر روی فرش دست می‌کشد متوجه مرغوبیت و کیفیت فرش می‌شود و می‌فهمد که بافت فرش، نوع جنس و کیفیت آن چطور است، متوجه کیفیت کتاب می‌شود: «من با مطالعه خلاصه ۱۰ سطر پشت جلد، ۷۰ درصد حدس می‌زنم که کار خوب است یا نه. ناشر خارجی را هم که انتخاب می‌کنم باید معتبر باشد. بیوگرافی نویسنده هم به من کمک می‌کند که بدانم چه نوع گرایش نوشتاری دارد.»

اهمیت و نقش عنوان کتاب

«در ایران قدیم اسم بچه‌ها را براساس باورهای دینی و اعتقادات مذهبی انتخاب می‌کردند؛ مثلاً شما ۵۰ سال پیش اسم «لود مینا» را نمی‌دیدید. گاهی اسم، خودش خانواده را یدک می‌کشد. الان هم در حوزه کتاب، نام کتاب، مجموعه ناشر و شناسایی نویسنده و کشور آن‌ها در انتخاب کتاب به من کمک می‌کند تا از ۸۰ درصد موضوع آگاه شوم. گاهی اسم کتاب گیرا نیست اما از محتوای کتاب می‌شود الهام گرفت و نام آن را انتخاب کرد. در مجموعه ۶ جلدی «نقش پزشکی در فناوری ورزش» به‌جای اسم اصلی، من عنوان «جهان در تسخیر انرژی» را انتخاب کردم.»

ضرورت آگاهی کامل به زبان و موضوع برای ترجمه

عمیق اظهار می‌دارد که مترجم باید به زبان خارجی اشراف داشته و سوار بر متن باشد: «متن انگلیسی مرا با خودش نمی‌برد؛ بلکه من سوار بر مطلب و متن هستم. خط‌به‌خط و تحت‌اللفظی ترجمه نمی‌کنم. به متن افسار می‌زنم؛ متن از دست من فرار نمی‌کند. مترجم اگر کم‌سواد باشد، مثل تخته چوبی که در سیلاب افتاده و سیل آن را با خودش می‌برد، متن او را با خودش خواهد برد.»
تعبیر عمیق از تفاوت ترجمه متن‌های مختلف جالب و شنیدنی است: «من جدای از درست ترجمه کردن، مثلاً موضوع شیمی را طوری ترجمه می‌کنم که متن بوی اسید بدهد؛ مطلب گیاه‌شناسی را به‌گونه‌ای ترجمه می‌کنم که بوی علف بدهد و مطلب با موضوع دارو بوی دارو بدهد!»